

LUND UNIVERSITY

Trippeldoktor och helgondödare

Om den första kvinnan att disputera i historia vid Lunds universitet

Tersmeden, Fredrik

Published in:

Lunds universitets doktorspromotion

2019

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Tersmeden, F. (2019). Trippeldoktor och helgondödare: Om den första kvinnan att disputera i historia vid Lunds universitet. I *Lunds universitets doktorspromotion: Lunds domkyrka 24 maj 2019* (s. 102-122). Lunds universitet, Akademiintendenturen.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Toni Schmid som nybakad filosofie doktor med lagerkrans om håret och en kransflicka i knäet, fotograferad av Per Bagge. Bildkälla: UB.

Trippeldoktor och helgondödare

OM DEN FÖRSTA KVINNAN ATT DISPUTERA I HISTORIA VID LUNDS UNIVERSITET

I slutet av maj 1931 var det bråda dagar för Lunds universitets filosofiska fakultet. Mellan tisdagen den 26 och torsdagen den 28 skulle inte mindre än åtta filosofie licentiaterventilera sina doktorsavhandlingar, alla med sikte på att kunna promoveras redan på lördagen samma vecka, den 30 maj.¹

Mängden av avhandlingar som skulle skärskådas hindrade dock inte stadens lokala tidning, *Lunds Dagblad*, från att skicka reportrar att bevaka samtliga disputationer, vilka också gavs generöst referats-

utrymme i spalterna (läsaren ombeds här att försöka erinra sig när *Sydsvenskans* lokalsidor för Lund senast refererade en disputation samt fundera på vad detta kan säga om vår tids mediala intresse för akademisk forskning). Så även den dag som *Lunds Dagblad* betecknade som "kulmen av doktorsdisputationerna", nämligen den 27, då inte mindre än fyra lärdomsprov stod för granskning under några timmar. De tre herrar som denna dag bevisade sina forskarmödor inom ämnen som syrenväxternas embryologi, attiska kulter och blodsockret hos kräftor fick dock finna sig i att tidningens största intresse och fetaste rubrik ägnades åt dagens såväl som terminens och läsårets enda kvinnliga disputand: Toni Schmid.²

1. Uppgifterna om de samlade disputationerna dels från Lunds universitetsarkiv (LUA): Filosofiska fakultetens arkiv 1666–1956, vol A 1 A:3 (fakultetens protokoll 1930/31), dels från den tryckta *Inbjudning till filosofie doktorspromotion som av Filosofiska fakulteten i Lund anställes lördagen den 30 maj 1931* (Lund 1931), s VIII–XIV. De åtta personer som disputerat först i promotionsveckan utgjorde mer än hälften av årets totalt 14 promovendi. Av de återstående hade en disputerat tidigare i maj, tre under höstterminen 1930 och två redan under läsåret 1929/30 (då ingen promotion hölls).

2. "Sancte Sigfrid, Smålands helgon, attackerades i går av kvinnlig respondent" i *Lunds Dagblad* 1931-05-28, varpå även det följande stycket bygger.

Licentiaten Schmid var enligt bladets utsände tämligen diminutiv till det yttre. Det noterades att man i katedern "fått sätta till en fotball och förhöja stolens sits". I hennes uppträdande som respondent fanns det dock, enligt reportern, inget småskaligt: hon var "energisk som en hel karl" och till det yttre ville den anonyme skribenten likna hennes ansikte med "dess skarpa karaktär" vid "något av Käthe Kollwitz' träsnitt av moderna intelligensarbetare".³

En nödlidande från Wien

Lunds Dagblads utsände menade vidare att Schmidts diktion "skvallrade om finländsk härkomst". Här tog han dock rejält miste, och hade han gjort en bättre bakgrunds-kontroll hade han vetat att respondenten Schmid kom från ett helt annat land än Finland, nämligen Österrike. Hon var född den 25 september 1897 i den lilla orten Fischamend, belägen vid sammanflödena av Fischa och Donau i Niederösterreich, där föräldrarna var godsägare. Hennes full-

ständiga namn var Antonie Elisabeth Magda Schmid, och "Toni" var alltså ett smeknamn, men verkar i praktiken ha varit det tilltals-namn hon brukade, även i högst seriösa och professionella sammanhang.⁴

Tjugo år gammal hade hon blivit student i Wien 1917 och samma höst inskrivits vid stadens universitet, där hon studerade historia och kyrkohistoria. Det var under första världskrigets fjärde år, och säkerligen en inte alltför munter tid att vara student i den habsburgska huvudstaden, och än värre verkar levnadsförhållandena ha blivit närmast efter krigsslutet i den då geografiskt stympade förlorarmakten Österrike. I en väd-jan riktad till studentkårerna i Sverige beskrev Wienstudenterna situationen sålunda:

*Besegrat av övermäktiga fiender, berövat
sina rikaste och fruktbaraste områden
och med våld hindrat från anslutning till
tyska riket, som ensamt förmådde rädda*

3. Käthe Kollwitz (1867–1945), tysk tecknare, grafiker och skulptör; känd för att i sina verk kombinera realism och expressionism.

4. Dessa och följande biografiska grunddata om Schmid kommer, om ej annat anges, från Jan Brunius' artikel om Schmid i *Svenskt biografiskt lexikon*, bd 31 (Stockholm 2000–2002), s 577f, samt från hennes personuppgifter i det i not 1 nämnda promotionsprogrammet, s XIV.

oss, kan vårt arma fosterland icke längre ge sina söner och döttrar deras oundgängliga nödtorvt [sic!].

Mensa academica, som under åratals ombesörjt studenternas mathållning och till vilken de flesta av studenterna äro hänvisade, förmår blott med största möda upprätthålla sin verksamhet och är tvingad att för de enskilda måltiderna fordra ett pris, som de flesta studenterna inte kunna erlägga. Så är det över huvud ingen sällsynthet att många måste nöja sig med blott middagsmål, under veckor gå utan frukost eller kvällsmat och därpå räddningslöst underkastas sjukdom och svaghet.⁵

Denna bön att de svenska studenterna "i ädel mänsklighet icke skall förvägra sina hungrande kamrater i Wien de för lindrandet av vår yttersta nöd erforderliga livsmedlen" förklingade inte ohörd. I januari 1920 gick kårordförandena vid universiteten i Lund och Uppsala samt högskolorna i

Göteborg och Stockholm ut med ett gemensamt upprop till förmån för Wienstudenterna. Detta hade två syften: dels skulle livsmedel inköpas och genom Röda korset förmedlas till den nämnda studentbespisningen Mensa academica i Wien, dels skulle man även ge ett antal studenter från Wien möjlighet att under en tid vistas i Sverige "för att här beredas tillfälle till välbehövlig rekreation och – så vitt detta är möjligt – till fortsättande av studierna".⁶

Så skedde också, och därför kommer det sig att man under senare delen av vårterminen 1920 i Lunds universitets matrikel finner ett stort antal nyinskrivna studenter med tyskklingande namn och födelseorter som Wien, Klagenfurt, Troppau och Salzburg.⁷ Totalt mottog Lund 42 Wienstudenter, vilka inackorderades i såväl själva Lund som "på landet i stadens närhet".⁸

Toni Schmid var dock icke bland dessa. Hon tillhörde en annan och senare kull av

5. "Wienstudenter till Sverige – Upprop från studentkårernas ordförande" i *Svenska Dagbladet* 1920-01-29, s 8.

6. Ibid.

7. LUA: Kansliets arkiv 1666–1930/31, vol D 1:11 (studentmatrikel 1921–1927).

8. Alf Sagner (red): *Student i Lund – En halvsekelshkrönik. Tredje delen: 1920–1929* (Malmö 1958), s 16f.

”nödlidande studerande”, vilken anlände året därpå, 1921, och då till placeringar i och kring Stockholm; i hennes fall Väddö. Här förblev hon till februari 1922 då hon återvände till Wien, där hon redan i april samma år disputerade för filosofie doktorsgraden. Att avhandlingsarbetet nog i stor utsträckning skett under hennes Sverigevistelse låter sig anas inte bara av kronologin utan även av verkets titel: *Innere Ursachen des Niederganges Schwedens im 17. Jahrhundert*.⁹

På ny kula i nytt land

Med en österrikisk doktorstitel på fickan kunde man tycka att Schmid nu bort välja en fortsatt vetenskaplig karriär i det gamla hemlandet, men så icke. Vistelsen i Sverige hade tydligen givit henne mersmak, och vid sitt sammanträde den 16 september 1925 hade Filosofiska fakulteten vid Lunds universitet att ta ställning till ”österrikiske undersåten Dr Phil. Toni Schmidt [sic!]” och

hennes till Kungl Maj:t ställda anhållan om att ”få inskriva sig vid universitetet och där avlägga filosofie kandidat- och licentiat-examen samt avlägga disputationsprov för vinnande av filosofie doktorsgrad”. Denna begäran understöddes ivrigt av universitetets ene professor i historia, Lauritz Weibull, vilken intygade att Schmid ”ägde kunskaper i historia motsvarande betyget Med beröm godkänd”. Därtill förelåg intyg från en icke namngiven läroverkslärare om att ”sökanden under sin tvååriga vistelse i Sverige förvärvat en mycket stor förtrogenhet med svenska språket” som hon talade ”med på det hela taget korrekt uttal och korrekt språkform och med stor ledighet”.¹⁰ Med detta i ryggen tillstyrkte fakulteten ansökan och detsamma gjorde mindre konsistoriet. På grundval av detta satte kung Gustaf V den 30 oktober sin namnteckning under Kungl Maj:ts bifall till ansökan.¹¹ Knappt tre veckor

9. Avhandlingen föreligger, enligt Schmidts bibliografi i Brunius 2000–2002, endast i maskinskriven form, vilket förklarar varför den inte finns med i den lista över ”tryckta skrifter” som Schmid redovisade i promotionsprogrammet från 1931.

10. LUA: Filosofiska fakultetens arkiv, vol A 1:98 (Fakultetens protokoll 1925/26; protokoll 1925-09-16 § 4).

11. LUA: Kansliets arkiv 1666 – 1930/31, vol A 2 B:55 (Det större och det mindre konsistoriets protokoll 1925; protokoll 1925-10-03 § 363), resp vol E 1 A:40 (Kungliga brev 1925–1927).

Rikets Univ. Delgifves härmed det Mindre akademiska konsistoriet i Lund
och vederbrände. Stockholm den 9 november 1925.

På befallning:

Otto Cronberg.

1178
1925

Aveskrift.

Kungl. Maj:ts

resolution, given Stockholms slott den 30 oktober
1925 på nedan omnämnda ansökan.

Hos Kungl. Maj:ts österrikiska undersåten Antonie (Toni)
Schmid enhållit, att hon, som varit inskriven såsom student vid uni-
versitetet i Wien och där, efter avlagt disputationssprov, promote-
rate till filosofi doktor, måtte få inskrivas såsom student vid uni-
versitetet i Lund och där avlägga filosofie kandidat- och licentiat-
examina samt därefter jämväl för vinnande av filosofie doktorsgrad
avlägga disputationssprov.

I ärendet hava yttranden avgivits av filosofiska fakulteten och
det mindre konsistoriet vid universitetet i Lund samt den 16 oktober
1925 av kanslersämbetet för rikets universitet.

Kungl. Maj:ts bifaller ifrågasvarande ansökan.

G U S T A F

/Olof Olsson.

Rätt afskrifvet; betygar å tjänstens vägnar:

H. Gadd

Vidimeras.

Ex officio:

Otto Cronberg.

Kungl Maj:ts beslut
1925 att låta österrikiska
filosofie doktorn
Toni Schmid påbörja för-
nyade universitetsstudier
även i Sverige. Bildkälla:
Universitetsarkivet.

senare, den 19 november 1925, inskrevs Schmid vid Lunds universitet.¹² Därifrån gick det snabbt: hon erövrade sin kandidatexamen efter mindre än ett halvår, blev filosofie licentiat i september 1929 och disputerade alltså för doktorsgraden i maj 1931. Parallellt hade hon 1927 även sökt och beviljats svenskt medborgarskap.

En fråga man kan ställa sig är varför såväl Schmid som de svenska myndigheterna ansåg det påkallat att hon skulle få disputerat två gånger och därtill i samma ämne – historia – om än i olika länder, samt att hon därvid även skulle genomgå en andra grundutbildning. Tiden har inte givit mig möjlighet att sätta mig in i skillnaderna mellan svensk och österrikisk högre utbildning vid denna tid eller i vilken grad utländska studiemeriter fick och kunde tillgodoräknas i det dåvarande svenska utbildningssystemet, men det faktum att Schmidts österrikiska – och otryckta – avhandling bara varit på 63

maskinskrivna blad indikerar att kraven för att bli doktor nog kan ha varit betydligt lägre i Wien än i Lund.¹³

Som ett småländskt bönemöte

Nu var förvisso inte heller Schmidts svenska avhandling något påtagligt vidlyftigt arbete omfångsmässigt: den omfattar totalt 190 sidor varav drygt 50 därtill inte ingår i avhandlingens ämnesmässiga huvuddel utan utgör fem tematiskt anknytande ”exkurser”. I gengäld hade Schmid under de närmast föregående åren redan publicerat ett antal artiklar i tidskriften *Scandia* till vilka hon, snarare än att upprepa slutsatser därur i avhandlingen, valde att bara hänvisa. På det sättet skulle Schmidts disputationssprov i någon mån kunna ses som något av en ”sammanläggningsavhandling”.

Det var dock inte avhandlingens utformning, ej heller det faktum att dess författare var den första kvinnan att disputerat i historia

12. LUA: Kansliets arkiv 1666 – 1930/31, vol D 1:11 (studentmatrikel 1921–1927). I Brunius 2000–2002 anges i pappersupplagan Schmidts inskrivningsdatum felaktigt till 30 oktober (d v s datumet för hennes beviljade ansökan); i nätupplagan har denna uppgift nu korrigerats efter påpekande av förf.

13. Uppgiften om omfånget på Schmidts österrikiska avhandling från Brunius 2000–2002.

14. Toni Schmid: *Den helige Sigfrid I* (Lund 1931); exkurserna omfattar s 129–183.

vid Lunds universitet¹⁵, som väckte så stor uppmärksamhet både i *Lunds Dagblad* och på plats vid själva disputationen. Nej, det var själva ämnet och framför allt slutsatserna som lockat en mer än vanligt talrik och engagerad publik av inte minst – smålänningar! I tidningens reportage läser man att hela akten hade "visst intryck av Småland och småländsk församling. Det fattades bara ostkakan, sötosten och kvistar av lingonris med pappersblommor, för att illusionen av husförhör och bönemöte skulle ha blivit starkare". Bland de småländska – och i flera fall även kyrkliga – representanterna märktes bland annat Lunds dåvarande domprost Yngve Brilioth, vilken både var född i Småland och några år senare skulle bli biskop där, teologen och kyrkohistorikern Hilding Pleijel och Uppsaladocenten i filosofi

Harry Meurling¹⁶, båda med småländska rötter; vidare Ewert Wrangel, professor i konsthistoria men även nyligen avgången inspektor för Smålands nation, samt Gottfrid Carlsson, professor i historia och hedersledamot (samt blivande inspektor) i samma nation. Även nationens yngre medlemmar var flitigt företrädade med sittande kurator i spetsen.¹⁷

Vad var anledningen till denna uppslutning av "trogna söner av Varend och avkomlingar av Virdarna samt fagra och resliga vuxna Blendasdöttrar" (för att åter citera tidningens utsände)? Jo, att Schmidts avhandling handlade om den helige Sigfrid – under århundraden känd som Smålands apostel och som Växjö stifts förste biskop – och att hennes slutsats rörande denne var att jo, nog hade det förekommit en tidig missionär i 1000-talets Sverige vid namn Sigfrid, men med Småland och Växjö hade han då alls inget att skaffa. Och om själva

15. Uppgiften att Schmid var den första kvinnan att disputerat i historia (samt den elfte kvinnan att disputerat över huvud taget) vid Lunds universitet bygger på en av förf. gjord sammanställning baserad på en systematisk genomgång av promotionsprogrammen samt universitetets tryckta årsberättelser för perioden 1910–1939. I sammanhanget bör nämnas att en Laura Petri redan 1925 blivit doktor på en avhandling i kyrkohistoria.

16. Meurling (liksom många andra i artikeln namngivna) omnämns endast med efternamn. Jag tackar docent Carl Frängsmyr vid Uppsala universitet för hjälp med närmare identifiering.

17. *Lunds Dagblad* 1931-05-28.

hans helgonlegend konstaterade hon krasst att dess "historiska värde för den tidsålder den skildrar är så gott som intet"!¹⁸ Man kan förstå att detta närmast brutala avfärdande av en hörnsten i historien om Smålands kristnande måste ha skakat om många from och lokalpatriotiskt sinnad representant för landskapet, och *Lunds Dagblads* utsände konstaterade att "[a]v domprosten Brilioths sorgsna uppsyn kunde man möjligen få föreställningen, att fröken Schmid [...] med sin kritiska inställning attackerat salighetsordningen".

Sigfrid enligt Schmid

Skall man i korta drag sammanfatta Schmidts avhandling kan det göras enligt följande: i Adam av Bremens kända kyrkokronika *Gesta Hammaburgensis* nämns vid fyra tillfällen prästmän vid namn Sigafrid, alla kopplade till mission i Sverige och Norge under tidigt 1000-tal. Med största sannolikhet åsyftar alla dessa omnämnanden samma person, vars verksamhet skall ha varat ända in i Adams egen livstid. Dessa uppgifter

Omslaget till Schmidts doktorsavhandling.
Bildkälla: Universitetsarkivet.

18. Schmid 1931, s 97.

betraktar Schmid som " trovärdiga " och själve Sigafrid således såsom en fullt historisk person.¹⁹ Vad som sedan närmast händer är att denne man under varierande namnformer – Sigvardus, Sigfridus, Sigurd och Jón-Sigurd – på olika sätt letar sig in i 1100-talets norsk-isländska saga- och historieskrivning, där han som hirdbiskop kopplas ömsom till Olav Tryggvason och Olav Haraldsson (Olof den helige), två viktiga gestalter i Norges kristnande.²⁰ I nästa steg börjar han dock kopplas även till en annan kung med samma förnamn: den svenske Olof (Eriksson) Skötkonung. Sigfrid blir nu den som omvänder och döper denne Olav Tryggvasons tidigare hedniske fiende och gör honom till svearnas förste kristne monark. Platsen för dopet anges inte närmare än att det skett i Västergötland, där Olof vistats efter att ha tvingats lämna det hedniska Uppsala.²¹

I inhemska svenska källor börjar Sigfrid däremot inte figurera förrän på 1240-talet i de kunga- och biskopslängder som finns fogade till Äldre Västgötalagen. Det är nu

som dopet av Olof Skötkonung förläggs till Husaby men också uppgiften att Sigfrid på äldre dagar skulle ha begivit sig till Växjö och dött där först dyker upp.²² Schmid avfärdar båda uppgifterna. Dopet i Husaby ser hon som ett påhitt av författaren till längderna i Västgötalagen, inlagt som ett "tillgodoseende av Skarastiftets behov". Som förklaring till "[v]arför det är den förste sveabiskopen, vilken döpt den förste kristne sveakungen, som går och kristnar Varend", menar hon vidare att man måste se till Växjö stifts äldsta historia, nämligen att denna kyrkoprovins ursprungligen varit knuten till ärkestiftet i Lund och inte till Uppsala. Först mot 1100-talets slut är det säkert belagt att Smålands biskop varit underställd ärkebiskopen i Uppsala, och att då skapa en koppling mellan denna nyerövrade kyrkoprovins och mannen som påstås ha krönt den första kristna sveakungen blir enligt Schmid ett sätt att förstärka ett svenskt "kyrkopolitiskt anspråk" gentemot äldre danska uppgifter om Smålands kristnande.²³

19. Schmid 1931, s 17ff.

20. Schmid 1931, s 21–31.

21. Schmid 1931, s 31ff.

22. Schmid 1931, s 54ff.

23. mid 1931, s 64ff, 87f.

Att en sådan äldre tradition funnits menar Schmid sig nämligen kunna påvisa genom att peka på historien om Unaman, Sunaman och Vinaman. Enligt den traditionella Sigfridslegenden är dessa biskop Sigfrids systersöner, vilka han på sin resa till Olof Skötkonung lämnar kvar i småländska Varend. Där råkar de dock ut för en hednisk reaktion, dräps och halshuggs. Vid budet härom återvänder Sigfrid till Varend där han genom ett under återfinner de dödas huvuden flytande på en sjö. Kungen dömer de ansvariga varendsborna att betala en straffskatt, vilken han sedan vill ge till Sigfrid. Den fromme mannen avböjer dock pengar men ber i stället om ett par jordegendomar till kyrkan.²⁴ Schmidts uppfattning är här att de tre halshuggna männen är de egentliga huvudpersonerna i en äldre (men i skrift förkommen) lokal legend utan koppling till Sigfrid, och påvisar hur uppgifter om dräpta munkar i Varend dyker upp redan i de isländska skrifterna. Inte minst pekar hon på Växjö domkapitels äldsta bevarade sigill

från 1292, vilket tydligt visar tre halshuggna huvuden med vatten under och en korsflagga som missionssymbol över sig, men däremot inte avbildar någon till de tre huvudena kopplad biskop.²⁵ Först på 1300-talet förs Sigfrid, kung Olofs dopbiskop, in i de lokalt avfattade versionerna av Sigfridslegenden, och då för att ge en svenskyrklig tyngd och hävd åt Växjöstiftet och dess domkyrka.²⁶

Som för att riktigt vrida om kniven i Sankt Sigfrids anhängare påpekade Schmid även att ingen av de äldsta källorna på något sätt tilldelade biskopen någon helgonstatus. Först under slutet av 1200-talet börjar olika dokument omnämna honom som "sanctus". Inte bara hans koppling till Växjö stift utan även hans helighet avfärdades alltså av Schmid som sentida konstruktioner.²⁷

25. Schmid 1931, s 76f.

26. Schmid 1931, 87f. Det kan nämnas att Schmid, utöver att avfärda Sigfrids koppling till Unaman, Sunaman och Vinaman, även helt förnekar existensen av Gunnar Gröpe, den hedniske smålänning som sedermera kommit att utpekas som trions baneman – och därtill även länge ansågs vara stamfader till adelsätten Trolle! Se Schmid 1931, s 112.

27. Schmid 1931, s 68ff.

24. Schmid 1931, s 76f.

En av de få illustrationerna i Schmidts avhandling visar Växjö domkapitels sigill från 1292 med de tre martyrerna Unamans, Sunamans och Vinamans avhuggna huvuden. Bildkälla: Universitetsarkivet.

En sträng källkritiker i arbete

Sina slutsatser hade Schmid dragit från ett grundligt studium av ett stort antal medeltida handskrifter – såväl inhemska som utländska – och av olika slag: krönikor, brev, medeltida lagar och isländska kungasagor, men även lokala kyrkliga och liturgiska dokument som kalendarier, brevarier och officier, samt – förstås – olika uppteckningar av själva Sigfridslegenden. Dessa olika källor ställer hon sedan mot varandra, konstaterar likheter och olikheter, påvisar vad som är förlaga respektive vidareutveckling och rekonstruerar tänkbara förkomna mellanled. Vidare påvisar hon de tendenser och syften som kan anas i legendens successiva utveckling, allt i syfte att klarlägga huruvida den är att se som "en munkfantasiens utslag eller som en sanningsenlig uppteckning".²⁸ Som framgått ovan landar hennes slutsatser övervägande vid det förra alternativet. Eller som hon konstaterar redan i sin inledning:

Legenderna äro till stor del nedskrivna långt efter den tid, då helgonet, som

28. Schmid 1931, s 13.

*de handla om, säges ha levat. De äro ej sällan konstruerade och kompillerade. De äro uttryck för den tid, som skrev dem, ej för den de skildra [...].*²⁹

Vad Schmid i sin avhandling gjort är att i hög grad ha visat sig som en trogen anhängare och lärjunge till den lärare som sex år tidigare så varmt anbefallt att hon skulle ges rätt att studera i Sverige, sedermera ledaren för hennes doktorandseminarium: professorn i historia Lauritz Weibull.

Lauritz Weibull hade, tillsammans med sin bror Curt, med början under 1910-talet gjort sig känd som företrädare och banerförare för vad han själv kallade en "modern historisk metod". I praktiken handlade denna om en osedvanligt skarp och konsekvent tillämpad komparativ källkritik. Denna metod begagnade han med särskild förkärlek på medeltida källor som Saxo och Snorre, och resultatet blev att det mesta hos dessa, enligt Weibull, kunde avfärdas som "saga och dikt". Med den skola som uppstod kring Weibull som professor skapades en

tydlig skillnad mellan historieforskningen i Lund och den i Uppsala. På den senare orten rådde ännu i mycket den "statsidealism" som tidigare varit gällande även i det Lund, där Weibull och hans lärjungar ivrigt gick till storms för att med källkritik och strikt objektivitet som vapen klä av de "nationella myterna".³⁰

Det kan här också noteras att Weibull, halvtannat decennium före Schmid's disputation, själv hade tagit sig an ett vördat svenskt helgon, Sankt Erik, och därvid helt utmönstrat den tidigare huvudkällan, själva Erikslegenden.³¹ Schmid gick med sitt motsvarande desavouerande av Sigfridslegenden alltså helt i mästarens och seminarieledarens fotspår.³²

30. För en nylig, populärvetenskaplig skildring av Lauritz Weibull och den weibullska källkritiska skolan i Lund, se Yvonne Maria Werner: "Weibullarna – Lundahistoriker i takt med tiden" i Lars Edgren (red): *Historia och historiker – Om Lunds universitet genom 350 år* (Studia historica lundensia 29; Lund 2018). Det följande stycket bygger primärt härpå, särskilt s 77ff. 31. Werner 2018, s 80.

32. Att Schmid, av de två doktorandseminarier i historia som vid denna tid fanns i Lund, tillhörde Weibulls framgång (utöver av hennes metod) av förordet i hennes avhandling; se Schmid 1931, s 3.

29. Schmid 1931, s 13.

Lauritz Weibull, historieprofessor, strikt källkritiker och Schmidts seminarieledare. Bildkälla: AF:s Arkiv.

Oeniga professorer

Utifrån det ovan sagda är det knappast förvånande att just Lauritz Weibull var den som hade mest gott att säga om Schmidts skrift när Filosofiska fakultetens humanistiska sektion dagen efter disputationen samlades för att betygssätta såväl denna som övriga under maj månad framlagda avhandlingar.³³ Han prisade henne för "[s]tor lärdom, förenad med vetenskapligt självständig uppfattning", framhöll att avhandlingen "till inte ringa del" byggde på "hittills obegagnade liturgiska fragmenter" som författarinnan till stor del själv återfunnit. Genom att på dessa tillämpa "nutida" vetenskaplig metodik hade hon åstadkommit "en källkritisk undersökning" som "för första gången" fastställt Sigfridslegendens "evolution" och därigenom satt denna "i ny belysning" vilken förändrade dess "värde som källskrift". Sammanfattningsvis menade Weibull att "Licentiaten Schmid har förtjänsten att här ha gjort en verkligt vetenskaplig insats". Som betyg

33. Det följande referatet av sektionens diskussion och beslut bygger på LUA: Filosofiska fakultetens arkiv, vol A 1 A:103 (Fakultetens protokoll 1930/31; protokoll 1931-05-28 § 191 med bilagor).

yrkade han på "Med beröm godkänd" för själva författandet och allra minst detsamma för försvaret vid ventileringen.

Därefter var det dags för den andre företrädaren för historieämnet, professor Gottfrid Carlsson, att avge sitt utlåtande. Det var långt ifrån lika lovordande. Visst hade respondenten "mycket goda insikter på det medeltidsliturgiska området", och hennes arbete hade "påtagliga förtjänster" och erbjöd "uppslag". Som helhet fann Carlsson arbetet dock lida av "en anmärkningsvärd brist på skärpa och grundlighet i argumenteringen i forskningen", och särskilt i beaktande av avhandlingens ringa omfång skulle han "gärna ha sett, att arbetet i sin helhet varit av fullgod kvalitet". Egentligen, sade han, hade han på sin höjd velat föreslå betyget "icke utan beröm godkänd" för författandet. Att han trots allt inte valde att göra det motiverade han med att han ej ville "sätta Sektionen i den mindre angenäma belägenheten, att nu – i ett ärende, som ej tål bordläggning – välja mellan tvenne oförenliga yrkanden". Därför biträdde han "med mycket stor tvekan" sin ämbetsbroder Weibulls yrkande på denna punkt. Rörande

försvaret ansåg dock även Carlsson att ett "med beröm godkänd" var på sin plats. Sektionen beslutade i enlighet härmed.

Att Carlsson hyste så avvikande uppfattning jämfört med Weibull kan förstås ha berott på att han på rent vetenskapligt sakliga grunder ansåg att Schmidts arbete inte riktigt höll måttet. Samtidigt bör det dock beaktas att Carlsson inte bara var Weibulls ämnes- och ämbetskollega; han var även i mycket dennes motsats. Carlsson var skolad i Uppsala, konservativt sinnad och präglad av den äldre statsidealistiska hållningen. Efter att han 1925 flyttat till Lund för att där tillträda den andra professuren i historia hade motsättningarna mellan honom och Weibull snart blivit så starka att de båda kollegorna inte kunde samsas om att leda ett gemensamt seminarium utan fick skapa varsitt. Deras motsättningar sträckte sig även till den offentliga vetenskapliga debatten, och just år 1931 hade Weibull i en artikel tämligen raljant angripit Carlssons syn på ett annat medeltida dokument, 1397 års unionsbrev.³⁴

34. För en kortfattad skildring av relationen mellan Weibull och Carlsson, se Werner 2018, s 80f. Det framgår tyvärr inte huruvida Weibulls angrepp på Carlsson rörande unionsbrevet hade ägt rum redan under våren, alltså före Schmidts disputation.

Kan Carlssons kritik av Schmid haft att göra med att hon så tydligt anslöt sig till den weibullska metodiken och historiesynen? Till detta kan läggas ännu en aspekt som möjligen kan ha figurerat i Carlssons bak-huvud. Utöver att vara mer konservativt och statsidealistiskt sinnad än Weibull var han nämligen även betydligt mer klerikal – och småländsk. Han var son till en kyrkoherde i Burseryd, hade tagit studenten i Sigfrids påstådda biskopssäte Växjö och under studietiden i Uppsala varit kurator för Smålands nation där, vilken även kallat honom till sin hedersledamot. Samma hedersbetygelse hade Smålandsstudenterna i Lund givit honom, och som redan nämnts blev han sedermera dessas inspektor. Att han även bibehöll ett engagemang i kyrkliga sammanhang visas bland annat av att han, samma år som Schmid disputerade, blev ledamot av kyrkorådet i Lund.³⁵ Kanske sved det därför litet extra när en av Weibulls adepter sågade Sigfridslegenden längs fotknölnarna?³⁶

35. Biografiska data om Carlsson hämtade från Wilhelm Norlind & Maurits Persson (utg): *Lunds universitets matrikel 1959–60* (Lund 1962), s 114f.

36. Det bör dock påpekas att även Carlsson vederbörligen tackas av Schmid i hennes förord och att hon refererar till skrifter av honom i sina noter.

Frånvarande men fotograferad

På åtminstone en punkt hade Gottfrid Carlsson otvetydigt haft rätt: frågan om betyget på Schmid – och månadens övriga disputanders – avhandling tålde ingen bordläggning. Blott två dagar efter fakultetens båda sektioners betygssammanträden ägde själva promotionen rum. *Lunds Dagblad* var även här på hugget och presenterade på promotionsdagens morgon samtliga de blivande doktorernas fotografier uppslagna över en stor del av förstasidan.³⁷ Schmid, den enda kvinnan bland de fjorton, kom sist i porträttraden liksom i presentationslistan i det tryckta promotionsprogrammet. Detta skall dock inte tolkas som något uttryck för diskriminering. Vid denna tid presenterades promovenderna nämligen genomgående i den hävdvunna nationsordningen och inom respektive nation efter ålder. Schmid råkade detta år vara den yngsta promovenden i den sista nationen – Wermlands – och hamnade således sist.

37. "14 fil. doktorer lagerkrönas" i *Lunds Dagblad* 1931-05-30, s 1.

118

Att Schmid var med i både tidning och programblad innebar dock inte att hon även var på plats i Domkyrkan när den stora ceremonin väl genomfördes. Återigen är det *Lunds Dagblad* som vet att underrätta oss om att Schmid och ytterligare en av de nydisputerade "voro frånvarande". Någon anledning angavs inte, men tidningen beklagade särskilt att man icke fick "nöjet att se kvinnan stiga fram till parnassen och lagerkrönas för sina forskningar om Sancte Sigfrid".³⁸

Genom sin frånvaro missade Schmid även att få ta del av det versifierade tal "till kvinnan" som vid denna tid var ett obligatoriskt inslag i promotionsritualen. Kanske var det dock lika gott så. I denna dikt, författad av en annan av dagens nykläckta doktorer, Natan Valmin, figurerar kvinnan nämligen endast i egenskap av moder, syster och käresta – aldrig som vetenskaplig medtävlare och forskande kollega. Nej, i Valmins dikt vinner kvinnan sin lager indirekt via mannen:

*Kanhända står hon blygt försagd ännu
på avstånd
och väntar glad på den, som blev för
henne hjälten.
Den krans, han bär idag, den grönskar
ock för henne.*³⁹

Märkligt nog finns det i Universitetsbibliotekets bildsamlingar ett vackert ateljéfotograf av Schmid, till synes alldeles nypromoverad i svart klänning och med lagerkransen runt håret samt därtill med en tvättakta lundensisk kransflicka i sin karaktäristiska vita volangklänning sittande i knäet! Man undrar onekligen när bilden är tagen ifall Schmid nu uppenbarligen hade förhinder på själva promotionsdagen: i för- eller efterskott? Och vem är den lilla flickan? Schmid själv förblev livet igenom ogift och hade inga barn, så en dotter till henne kan det inte vara, och för övrigt var det vid denna tid vanligast att kransflickorna plockades bland de akademiska lärarnas barn och barnbarn snarare än bland promovendernas.⁴⁰

38. "Doktorspromotion i flödande sol med akademisk feststämning" i *Lunds Dagblad* 1931-06-01, s 7.

39. Natan Valmin: Till kvinnan 19 30/5 31 (Lund 1931), opag.

40. Se förf:s uppsats i förra årets promotionsprogram: "Ett för lundapromotionerna egendomligt bruk" – Om den lundensiska kransflicketraditionen", s 109ff.

Det hade därför förstås varit frestande att tänka sig att det är ett barn eller rentav barnbarn till Schmidts välgörare och lärare Lauritz Weibull som sitter där, men Weibulls första äktenskap (ingånget 1907 och upplöst 1918) var barnlöst, och hans andra ingicks först 1933, två år efter Schmidts disputation.⁴¹ Den lilla flickans identitet förblir således ett mysterium.

Ett livslångt projekt

Ett tänkbart skäl till Schmidts frånvaro från promotionshögtiden kan ha varit att hon direkt efter disputationen lämnat Lund av yrkesskäl. Under merparten av sin svenska studietid hade hon försörjt sig genom att parallellt arbeta som timlärare vid Lunds folkskoleseminarium. Nästan ett år före disputationen, den 1 juli 1930, hade hon dock tillträtt en ny tjänst, vilken visserligen var betydligt mer anpassad till hennes speciella kompetens som källforskan

medeltidshistoriker, men å andra sidan förlagd 60 mil från Lund: i Stockholm.⁴²

Bakgrunden var att dåvarande riksbibliotekarien Isak Collijn tillsammans med Riksarkivet år 1927 hade fått ett regeringsuppdrag att utföra en inventering och katalogisering av de stora mängder fragment av medeltida handskrifter, vilka bevarats genom att återbrukas som omslag till senare handlingar i Kammar- och Riksarkiven. Schmid med sin redan under doktorandtiden visade förtrogenhet med medeltida, delvis fragmentariska manuskript och därtill rekommenderad från lundensiskt håll (gissningsvis av Weibull, vilken själv hade ett förflutet inom arkivbranschen som landsarkivarie i Lund 1903–1919) ansågs som lämpad för uppdraget och rekryterades.

Den ursprungliga planen var att Schmid skulle arbeta med projektet i tre år. Efter denna tid hade hon visserligen hunnit gå igenom runt 7 000 fragment, men ännu återstod ett stort arbete, och projektet kom

41. Uppgifter om Weibulls första äktenskap (med Märta af Petersens) från Kulturens museidatabas Carlotta (<http://carl.kulturen.com/web/object/184091>; läst 2019-05-06) samt om hans andra från Norlind & Persson 1962, s 738.

42. Uppgifterna i detta avslutande avsnitt bygger, om ej annat anges, på Brunius 2000–2002.

successivt att förlängas år efter år för att så småningom bli en fast tjänst, först under Riksarkivet och sedan under Vitterhetsakademien. I praktiken fortsatte Schmid att arbeta med det till dess att hon 71 år gammal gick i pension 1968. Under de sista tio åren hade hon fått en assistent i arbetet, Oloph Odenius, vilken sedan efterträdde henne och fortsatte katalogiseringen till 1984. Först då avslutades det ursprungligen treåriga projektet!⁴³

En bidragande orsak till att projektet tog sådan tid var att det utfördes i en ännu predigital era. För att katalogisera fragmenten så att de var sökbara ur en rad olika aspekter var Schmid därför tvungen att bygga upp avancerade system av parallella kortregister. Detta hindrade henne dock inte från att även hinna med mycket annat i arbetet med att sprida kunskap om sitt material. Hon ordnade utställningar på Historiska museet, höll föredrag och skrev till och med ett radiodrama om den heliga

Birgitta.⁴⁴ Därtill publicerade hon sig flitigt om allt från Sveriges kristnande, heliga Birgittas uppenbarelser och medicinen under medeltiden till ett antal böcker om Tibet – ett land som hon på 1950- och 1960-talen kom att besöka ett antal gånger och fatta särskilt tycke för.

För sin livslånga gärning i de svenska medeltidsmanuskriptens tjänst kom Schmid att få flera utmärkelser. 1951 tilldelades hon exempelvis Svenska fornminnesföreningens Hildebrandspris. I föreningens redogörelse konstaterades dock att "Doktor Schmid var av resa förhindrad att personligen närvara".⁴⁵ Definitivt närvarande var hon dock då Uppsala universitet sju år senare tilldelade henne hennes livs tredje doktorsgrad, denna gång i form av ett hedersdoktorat i teologi. Promotionen ägde rum den 31 maj 1958 – nästan på dagen 27 år efter den promotion

43. Jan Brunius: "Spåren av medeltidens bokkultur" i *Signum* nr 8 2006 (digital utgåva på <http://www.signum.se/archive/read.php?id=3466>).

44. Se radiotablån i t ex *Svenska Dagbladet* 1940-10-13, s 19. Dramat ingick i en serie radioteaterföreställningar kallad "Svenska kvinnogestalter". Som medförfattare hade Schmid en annan lundensisk historiker som kom att hamna i den stockholmska arkivvärlden, den blivande riksarkivarien Ingvar Andersson.

45. Dagmar Selling: "Svenska fornminnesföreningen 1951" i *Fornvännen* 1957, s 177f.

i Lund som Schmid av någon anledning missat eller avstått från. *Dagens Nyheter* utsände konstaterade att "[d]en berömda handskriftskännaren [...] neg trött men djupt". Hur mycket de svenska universiteten år 1958 hunnit expandera sedan Schmid's disputation ett drygt kvartssekel tidigare indikeras av att det denna gång förekom lika många hedersdoktorer – fjorton stycken –

som det totala antalet ordinarie promovendi varit i Lund 1931! Av dessa fjorton hedersdoktorer var därtill två kvinnor. Utöver Schmid hedrades även den kända sexualupplyserskan Elise Ottosen-Jensen med ett hedersdoktorat, i hennes fall i medicin.⁴⁶

Toni Schmid avled i Uppsala den 16 december 1972.

Fredrik Tersmeden
Arkivarie vid Universitetsarkivet

46. "Silverhårdamer i sammet hedersdoktorer i Uppsala" i *Dagens Nyheter* 1958-06-01, s 35 resp "Promotioner i Uppsala och Lund" i *Svenska Dagbladet* 1958-06-01, s 15.